

Davor Nikolić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

**KAKO JE MILIVOJ SOLAR PRESTAO BITI
“ZABAVAN” I POSTAO “TRIVIJALAN”
(Književnoteorijski pomak M. Solara od termina
zabavne prema terminu trivijalne književnosti)**

UDK
Pregledni rad

U ovom se radu prikazuje odnos jednog od najvažnijih hrvatskih književnih teoretičara Milivoja Solara prema terminu zabavne, odnosno trivijalne književnosti. Ova promišljanja možemo u širem smislu pratiti kroz sva Solarova djela, ali eksplicitno se ovim problemima bavio u četirima autorskim knjigama. Pregledom tih knjiga prikazat će se kako je autor pomaknuo svoj teorijski obzor s termina zabavne prema terminu trivijalne književnosti, ali i kako je došlo do promjene u izboru ključnih aspekata za određivanje statusa i naravi te i takve književnosti.

Ključne riječi: *zabavna književnost, trivijalna književnost, Milivoj Solar, recepcija*

1. Uvod

Književnoteorijski spor oko davanja prednosti terminu zabavne nauštrb trivijalne književnosti (a i sa svijesti o supostojanju barem još par termina – npr. kič, šund, popularna književnost itd.) događa se kako na razini cjelokupne znanosti o književnosti tako i na razini promišljanja jednog autora. Neprijeporno je kako je upravo Milivoj Solar (rođen 1936. god.) ključni autor koji je u hrvatskoj znanosti o književnosti sustavno od šezdesetih godina XX. st. promišljao ovu problematiku.¹ Tijekom četrdesetak godina mnogo toga se promijenilo u općoj znanosti o književnosti, što je i utjecalo na Solarova promišljanja, ali je, barem u hrvatskim okvirima, i on cijelo to vrijeme presudno utjecao na razumijevanje ove problematike.

Solarov put kroz problematiku postojanja i definiranja *one druge* književnosti, tj. književnosti koja nije priznata kao vrhunski vrijedna, možemo u širem smislu pratiti kroz sva autorova djela. Ipak, eksplicitno se tom problematikom bavio u četirima autorskim knjigama: *Pitanja poetike*, *Teorija književnosti*, *Suvremena svjetska književnost* te *Laka i teška književnost*. Pregledom ovih knjiga pokušat će se prikazati kako je autor pomaknuo svoj teorijski obzor s termina zabavne prema terminu trivijalne književnosti, ali i kako je došlo do promjene u izboru ključnih aspekata za određivanje statusa i naravi *te i takve* književnosti. Na koncu će biti prikazana i autorova leksikografska “točka na *i*” u njegovoj posljednjoj knjizi *Književni leksikon*.

2. *Pitanja poetike* (1971.)

Knjiga se u cijelosti bavi pitanjima koja prelaze granice tradicionalne discipline o umijeću književnog stvaranja, a jedno od njih je zasigurno pitanje postojanja i funkcije one pojave koju autor označava terminom zabavne književnosti. Tom je pitanju posvećen esej *Zabavna i dosadna književnost*, koji će biti objavljen još i u knjigama *Smrt Sancha Panze: ogledi o književnosti* (1981.) i *Granice znanosti o književnosti* (2000.), a s nekim dodatnim pojašnjenjima u fusnotama izlazi i u knjizi *Smrt Sancha Panze i drugi eseji* (2006.), koja je dio niza sabranih djela Milivoja Solara.

Opravdanost termina “zabavna književnost” Solar tumači njegovim ulaskom u svakodnevnu upotrebu, čime je podjela književnosti priznata kao činjenica koju znanost o književnosti nije uspjela osporiti, premda sam termin nije u potpunosti prihvatila.²

Naravno, autor odmah uočava kako su dva najopravdanija prigovora terminu “zabavna književnost” određivanje njegove opozicije (“dosadna” književnost?) i traženje vrsne osobine zabavne književnosti (“zabavnost” kao *differentia specifica*?).

---

¹ Naravno da se ne smije zanemariti ključan doprinos Z. Škreba i V. Žmegača u stavljanju tog problema na “dnevni red” suvremene znanosti o književnosti, ali bitna je razlika u tome što Solar ima najduži vremenski raspon bavljenja tim problemom i pokušaja njegova razrješenja.

² Kao primarnu referencu, autor navodi diskusiju *Takozvana zabavna književnost* u “Umjetnosti riječi”, 1963., br. 4.

Zabavnost može pripadati jedino području subjektivnog ukusa, želja i sklonosti, a kao kategorija je još neodređenija i nejasnija od umjetničke književnosti.

Iako je sasvim jasno kako termin "dosadna" književnost nipošto ne može biti prihvaćen kao književnoznanstveni termin, Solar uočava kako je ipak s aspekta zabavne književnosti svaka druga u biti dosadna. Iz tog izvodi zaključak kako zabavna i dosadna književnost nisu dvije kategorije književnosti, nego su to prije dva aspekta u kojima se u današnje doba otkriva "književnost kao književnost" (Solar, 1971: 118).

Još je Horacije rekao da književnost treba i poučiti i zabaviti (*prodesse et delectare*), no činjenica je da je jedan dio književnosti postao isključivo zabavan, što Solara navodi na zaključak kako je zabavna književnost rezultat naročitih potreba koje su se javile kod većine čitatelja, što je djelomice točno. Porast čitatelja zabavne književnosti očit je, ako ni po čemu drugome, onda po prodaji zabavnih djela. S druge pak strane, Solar ne ispušta iz vida činjenicu kako raste i broj čitatelja "dosadne" književnosti – kritičara, povjesničara i nastavnika književnosti – kojih danas ima više nego svih čitatelja prije pet stoljeća. Iz toga je sasvim jasan rez: čitanje je danas ili rad ili razonoda (Solar, 1971: 121).

Porast potrebe za zabavnom književnosti Solar vidi i u jezičnoj eksperimentalnosti moderne književnosti te je sasvim prirodno da ona ne može zadovoljiti pravu potrebu za čitanjem jer postaje nerazumljiva onom tko nije prethodnim studijem upućen u složenu simboličnost jezika kao kompliciranog sustava znakova. Čak ni čitatelji s relativno dobrim ukusom, koji su izgradili na književnim djelima prošlosti, ne mogu percipirati modernu književnost nikako drugačije nego kao dosadnu. Ako je dakle moderna dosadna književnost dosljedna u "analizi svijesti", onda je zabavna književnost dosljedna u fikcionalizmu – njezina je istina što potpunija iluzija (Solar, 1971: 124).

3. Teorija književnosti (1974.)

Budući da je prije svega zamišljena kao priručnik, ova se knjiga problematikom zabavne književnosti bavi tek u malenom poglavlju. Autor to čini kratko, pregledno, deskriptivno, ali zahvaljujući toj sažetosti djelomice i preskriptivno, iznoseći ponajviše zaključke donesene u *Pitanjima poetike*. No prečesto se pojavljuju kategorički sudovi, što je u suprotnosti s duhom ranijeg eseja. Primjerice, odmah na početku poglavlja autor zabavnu književnost određuje kao posebnu vrstu književnosti (Solar, 1997b: 136), dok se prije ustručavao donijeti takvo precizno određenje.

Ako se zabavna književna produkcija promatra kroz odnos ponude i potražnje, onda je za Solara neprijeporna činjenica da dolazi do "specijalizacije" unutar te produkcije. Odgovarajući na zahtjeve svojih konzumenata, zabavna književnost postaje isključivo "zabavna" jer tada dolazi u opreku s onim "dosadnim" tekstovima koje ti konzumenti ne razumiju. Zabavni tekstovi koje publika traži njeguju odre-

đen tip izražavanja koji ne zahtijeva ni velik napor, ni osobito obrazovanje niti pak naročitu osjetljivost za umjetnički način izražavanja (Solar, 1997b: 137).

Ipak, autor je oprezan oko donošenja suda o bezvrijednosti svake zabavne književnosti, a pogotovo donošenja suda kako takva “niža” vrsta književnosti nije ni od kakva interesa za studij književnosti. Ističe kako i unutar zabavne književnosti postoje djela koja se izdižu iznad općeg prosjeka vrijednosti, baš kao što u tzv. ozbiljnoj književnosti postoji mnoštva djela koja ničim drugim, osim vlastitom namjerom, ne nadvisuju proizvode zabavne produkcije. Razlog proučavanja zabavne književnosti Solar vidi u tome što to može pokazati kako i zašto se određen vid književnosti ostvaruje upravo na takav način, te koji sve uvjeti djeluju na prihvaćanje ili odbijanje književnih djela unutar određene suprotnosti zabavne i ozbiljne književnosti (Solar, 1997b: 138).

4. *Suvremena svjetska književnost (1982.)*

Ova autorska knjiga nastoji objasniti neke suvremene međunarodne književne pojave, a jedna je od njih širenje i kvantitativna prevlast onog tipa književnosti koji autor i dalje označava pojmom *zabavne književnosti*. Solar je u ovom djelu već oprezniji nego u prethodnima kada se radi o određivanju zabavne književnosti. Napominje kako se zabavnu i ozbiljnu književnost ne smije shvatiti kao sasvim određene skupine književnih djela ili kao dva određiva tipa književnosti. Ono što je novost jest uvođenje termina “trivijalne književnosti” za označavanje djela zabavne književnosti koja nemaju nikakve umjetničke vrijednosti. Autor smatra kako se time uvodi razlika koja je nužna da bismo lakše razumjeli situaciju suvremene književnosti u cjelini, no odmah upozorava kako je baš u današnje doba teško strogo dijeliti umjetnički vrijedna od umjetnički bezvrijednih književnih djela (Solar, 1997a: 320).

Zaključno se razmatra i uloga novih medija u produbljivanju jaza između ozbiljne i zabavne književnosti. Posebno važnim autor smatra mogućnost povezivanja radija, filma ili televizije s dnevnim tiskom i jeftinim izdanjima³, što sve zajedno čini moćna sredstva masovnih komunikacija, koja toliko djeluju na suvremeni život da to ne može biti bez odjeka na strukturu suvremene književnosti u cjelini (Solar, 1997a: 325). Ipak, autor se ne usuđuje iznijeti sigurno viđenje budućnosti i pridružiti se općem pesimizmu. Uzimajući u obzir činjenicu da je film relativno brzo razvio nove mogućnosti umjetničkog izražavanja te da danas između filma i vrhunske književnosti postoje odnosi koji potpuno odgovaraju odnosu između književnosti i kazališne umjetnosti, analogno se (i optimistično) može zaključiti da bi takav odnos mogao zavladati i između književnosti i televizije.⁴

---

³ Zanimljivo je čitati ove misli imajući na umu masovnu pojavu prodaju djela umjetničke književnosti na kioscima (uz dnevni tisak!) koja je u Hrvatskoj započela 2004. godine.

⁴ Iako je televizija sklonija “serijalnoj” proizvodnji, pa od trivijalne književnosti najviše posuđuje tehnike stalne napetosti i odgode raspleta, danas postoji velik broj serija koje uspješno kombiniraju

5. *Laka i teška književnost: Predavanja o postmodernizmu i trivijalnoj književnosti (1995.)*

Knjiga je zapravo skup eseja, od kojih su neki već prethodno objavljeni u književnim časopisima, dok su neki posebno napisani za ovu knjigu. U eseju "Laka i teška književnost" Solar naglašava kako je opreka laka-teška književnost preuzeta iz "fizičke stvarnosti" pa je do te mjere neodređena i mnogoznačna da unaprijed treba priznati nemogućnost njezina utvrđivanja unutar strogo razgraničenih pojmova. Pojam "lakoće" u književnosti ne povezuju se najčešće s elegancijom i jasnoćom stila, nego se pojmom "lakog štiva" priziva devetnaestostoljetni eufemizam "laka žena". Tako shvaćena lakoća povezuje se s nečim što je isprazno i jeftino. Dok Solara ne zanimaju sadržajna određenja lake i teške književnosti kao određenih tipova književnosti i dalje ga zanima *opreka* jer je ona ono što se razabire premda "značenja težine i lakoće mogu mijenjati smisao" (Solar, 1995: 8).

Nadalje, u eseju "Postoji li trivijalna književnost" (prethodno objavljenom u "Republici", br. 5-6, godine 1992.) Solar ističe dva razloga zašto je termin "trivijalna književnost" po njemu najprikladniji za označavanje jednog tipa književnosti. Prvi je ustaljivanje tog termina u hrvatskoj znanosti o književnosti⁵, a drugi izazivanje nešto manje izravnih primisli od drugih sličnih naziva. Nazivi kao što su "zabavna književnost", "popularna književnost", "šund", "kič" i "subliteratura" stoje na raspolaganju, ali prema autorovu mišljenju oni bi unaprijed suviše upućivali na sasvim određene pravce interpretacije. Ističe kako je termin "zabavna književnost" i sam rabio u prethodno prikazanim radovima i knjigama, ali uočava kako se tim nazivom previše naglašava jedna dimenzija (zabavnost), što odmah izaziva raspravu o njezinoj opreci (ozbiljna, dosadna književnost). Ono što je za Solara bitno jest suglasnost kako postoji razlika između dvije vrste ili dva tipa književnosti, od kojih jedna ("visoka", "ozbiljna" ili "prava" književnost) svakako ima temeljno značenje, s obzirom da je druga izvedena na temelju prve i kao naziv i kao pojam (Solar, 1995: 72).

Za trivijalnu je književnost sigurno da je to književnost koja se piše i čita na isti temeljni način kao i ona *prava*, jedino što i pisci i čitatelji znaju da se radi o nečemu što nije sasvim isto, nego se može bez većih teškoća prepoznati na prvi pogled. Solar želi govoriti baš o tom *prepoznavanju* jer nema nikakve sumnje da na određenim tekstovima lako zapažamo neke osobine koje nas upućuju da se radi o određenoj vrsti književnosti (Solar, 1995: 73). Autor smatra da se prepoznavanje trivijalne književnosti mora temeljiti na prepoznavanju cjeline institucije trivijalne književnosti. To podrazumijeva postojanje ne samo trivijalnih književnih djela nego i tri-

---

televizijsku tehniku i oblikovanja priče tipična za suvremena vhumna književna djela (simultanizam, mijenjanje pripovjedačke perspektive, smanjenje važnosti sveznajućeg pripovjedača, funkcionalne upotrebe anakronija i sl.).

⁵ Zahvaljujući prije svega radovima Z. Škreba (*Trivijalna književnost*) i V. Žmegača (*Kategorije kritičkog pristupa trivijalnoj književnosti*) objavljenima u "Umjetnosti riječi".

vijalnih pisaca i trivijalnih čitatelja. Nikada nije dovoljno jasno do koje se mjere trivijalnost može shvatiti kao neko svojstvo književnih tekstova niti koliko trivijalnosti čitatelj može unijeti u tekst koji po sebi i ne mora biti trivijalan, a nije ni jasno ni kako bi uopće trivijalni tekstovi bili uporno svjesno i namjerno proizvođeni ako se ne bi oslanjali već unaprijed na “trivijalno očekivanje” (Solar, 1995: 75).

Solar smatra kako je u tom smislu dobar izraz “žanrovska svijest” jer ne govori samo o uvrštavanju pojedinog djela u već postojeću kategoriju, nego se radi i o nekom prethodnom upravljanju razumijevanja. Žanr tako nije isključivo stvar strukture teksta; on se proteže od pisca preko djela do čitatelja te zahvaća cjelinu institucije književnosti pretpostavljajući prešutno prihvaćanje određenih konvencija (Solar, 1995: 81).

Sada se u raspravu uključuje i pojam tradicije te odnosa jednog i drugog tipa književnosti prema njoj. Solar smatra kako se jedino može ustvrditi kako visoka književnost ima na raspolaganju mnogo razrađene kodove prepoznavanja: ona se oslanja na cjelokupnu vlastitu tradiciju i iza sebe ima cijeli dijakronijski raspon. Trivijalna je književnost prisiljena na sinkroniju; nju čitatelj ne razumije iz povijesti nego je jedino razumije iz suvremenosti (Solar, 1995: 95-96).

Uzevši ponovno u razmatranje tradiciju kao bitan čimbenik razlikovanja visoke i trivijalne književnosti Solar u eseju “Trivijalna književnost i svakodnevni život” zaključuje sljedeće: kodovi na koje se oslanja recipijent visoke književnosti preuzeti su iz povijesti kulture, a kodovi na koje se oslanja recipijent trivijalne književnosti potječu iz svakodnevice (Solar, 1995: 114). Ono po čemu je nešto uopće vrijedno čitanja u trivijalnoj se književnosti ne razumijeva iz cjeline kulturne tradicije, nego se razumijeva isključivo iz “povijesnog trenutka” u kojem je čitatelj zatečen. Tradicija se pak nadovezuje u oprekama i reinterpretacijama; visoka se književnost uvijek “nadovezuje” i upravo je to presudno za njezino razumijevanje.

Ni ovaj esej ne odgovara na pitanje o postojanju trivijalne književnosti; on samo upozorava kako se klasifikacijski pojam trivijalne književnosti može jedino osloniti na analizu razumijevanja iz sinkronije svakodnevnog života, dok se visoka književnost oslanja na dijakroniju generičkog ljudskog života. Vrijednosni pojam trivijalne književnosti oslanja se na ocjenu, a u krajnjim konzekvencijama i na svojevrsnu kritiku svakodnevnog života. Tek oboje zajedno, smatra Solar, čini temelje na kojima se gradi kako neposredno prihvaćanje tako i znanstvena analiza trivijalne književnosti.

6. *Književni leksikon (2007.)*

U skladu sa svim stavovima o zabavnoj/trivijalnoj književnosti koje je iznosio u prethodno analiziranim tekstovima, očekivalo bi se da oba termina dobiju svoju natuknicu u ovom leksikonu, koji tumačenje pojmova mahom preuzima iz godinu dana starijeg *Rječnika književnog nazivlja*. Ipak, Solar se odlučio samo za natuknicu o trivijalnoj književnosti, što potvrđuje tijek autorovih razmišljanja iz eseja u *Lakoj i teškoj književnosti*.

Trivijalnu književnost autor sada definira kao "književnost prilagođenu ukusu svih slojeva publike, najčešće na štetu umjetničke vrijednosti" (Solar, 2007: 369). Ponovno navodi povijesno upotrebljavane termine šunda i kiča, napuštenih zbog podcjenjivačkog smisla, ali i termin *zabavne književnosti* koji je "uglavnom napušten kao vrlo neodređena opća oznaka". Trivijalnu književnost u teorijskom smislu autor i dalje smatra teško odredivim pojmom, posebno u doba suvremene anarhije ukusa. Zaključak je kako se ona može odrediti jedino na razini recepcije: za razliku od "visoke", trivijalna književnost ne zahtijeva šire čitateljsko iskustvo niti osnovno poznavanje književnosti. Ona se tako oslanja isključivo na očekivanje iluzorne zbilje koja je suprotstavljena dosadi svakodnevice.

7. Zaključak

Pogledamo li sada prvu analiziranu knjigu, *Pitanja poetike*, a imamo li na umu netom komentirane sudove i definicije iz *Književnog leksikona*, prvi bi zaključak morao biti da je tijekom 36 godina znanstvenoistraživačkog rada Milivoj Solar promijenio svoj stav, ako ni prema čemu drugom, onda prema terminu "zabavna književnost". Dok je u *Pitanjima poetike* pledirao na njegovo prihvaćanje, u *Književnom leksikonu* terminu zabavne književnosti više nema mjesta – on se spominje unutar natuknice *Trivijalna književnost*, gdje se navodi kako se od termina odustalo kao vrlo neodređene opće oznake. Također se i eksplicitno zaključuje kako se trivijalna književnost može odrediti jedino na razini recepcije, čime se odustaje od pokušaja pronalaženja razlike u npr. strukturi djela trivijalne i vrhunске književnosti. Autor donekle priznaje poraz jer mora prednost dati jednom aspektu proučavanja književnosti i to baš onom koji je ranije uzimao ponajprije kao indikativan, a tek onda i ključan aspekt proučavanja problematike zabavne/trivijalne književnosti.

Pomalo povučeni autorovim neskrivenim pesimizmom o suvremenoj "anarhiji ukusa", ali i spoznaji o nestalnosti književnih paradigmi i kanona, mogli bismo zaključiti kako je sud publike, zvali mi nju polupismenom ili vrhunskom kritičarskom, presudan čimbenik u svrstavanju djela u neku od dvije književne kategorije za koje očito nije sporno označeno nego njegov označitelj.

Popis literature

- Solar, Milivoj, *Pitanja poetike*, Školska knjiga, Zagreb, 1971.
- Solar, Milivoj, *Laka i teška književnost: predavanja o postmodernizmu i trivijalnoj književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 1995.
- Solar, Milivoj, *Suvremena svjetska književnost* (III. izdanje), Školska knjiga, Zagreb, 1997.
- Solar, Milivoj, *Teorija književnosti* (XVIII. izdanje), Školska knjiga, Zagreb, 1997.
- Solar, Milivoj, *Književni leksikon*, Matica hrvatska, Zagreb, 2007.

Summary

MILIVOJ SOLAR'S JOURNEY FROM "AMUSEMENT" TO "TRIVIA" (Solar's theoretical shift from the term literature of amusement to the term trivial literature)

This paper discusses the attitude of Milivoj Solar, one of the most important Croatian literary theorists, towards the term of *literature of amusement* and *trivial literature*. This can be traced through all his works but the problem has been studied explicitly in his four books: *Pitanja poetike*, *Teorija književnosti*, *Suvremena svjetska književnost* and *Laka i teška književnost*. By surveying these books we'll get the perspective of author's theoretical shift from the term *literature of amusement* to the term *trivial literature*, but also we'll see how selection of key aspects for defining status and nature of *such* literature have also changed.

Key words: *literature of amusement, trivial literature, Milivoj Solar, reception*